

KÜLÖNFÉLÉK.

Az amerikai unitáriusok szabadelvűségének szép példáját adta Hale Eduard bostoni lelkész, a ki 1873-ban minket is meglátogatott volt Budapesten. A püspöki egyház püspöke Padoch a saját egyházához tartozó Ignatius atyának nem engedvén meg, hogy az ők templomaikban prédikáljon, Hale felajánlotta a maga templomát. Ignatius atya mielőtt az ajánlatot elfogadta volna megkérdezte Hale-t, hogy nem lesz-e ellenére, ha éppen a Krisztus helyettesképeni elégtételéről beszél egy unitárius templomban? Mire Hale azt mondotta: „predikáljon Ön, a miről tetszik s ha meg tud téríteni, térítsen meg mindnyájunkat.“ Ignatius atya az ajánlatot elfogadta, megtartotta prédikációját a Krisztus elégtételéről. De hogy megtérített volna vagy egy unitáriust, arról tudósítónk nem emlékszik meg.

A Brit és külföldi Unitárius Társulat ez évi őszi gyűlését december hó 3-án Liverpoolban tartotta nagy érdeklődés mellett. E vidéki gyűléseknek az a célja, hogy érdeklődést keltsen a hivekben a Társulat támogatása iránt, mely oly sikeresen betölti hivatását. Az egyházi beszédet Hargrove lelkész tartotta. Remek beszédjében az Unitárius Társulat célját fejtegetve, kiemelte, hogy a főcél az unitárius kereszténység alapelveinek a terjesztése. Ezek az alapelvek: szabadság, igazság és haladás. E három szó legyen az unitáriusok jelszava. Beszédjét így végezte be: Predikáljuk az embereknek, hogy legyetek szabadok! Legyetek igazak! Bizzatok a haladásban, világosságban, mert az meg nem csal! Az élő Isten több a hitformáknál, bármily tiszteletre méltók azok. Az Isten valójában mindig velünk van, valamint volt atyáinkkal. Csak ne féljetekek! és legyetek loyálisok, türelmesek, mert nemes ügyünk és elveink, melyeket annyi küzdelemmel tartottunk fenn a világgal szemben, diadalmaskodni fognak.“ A Társulat javára 700 frt gyűlt be. Az isteni tisztelet után tartott nyilvános gyűléseken beszédeket tartottak: „A szabad vallásos eszmék haladásáról; az unitárius irodalom terjesztéséről, s Jerson Henrik, a társulat érdemes titkára, a társulatnak missiói működéséről otthon és külföldön.

Egy érdekes mozgalom. Londonban Ward Humphry asszony és barátai gyűlést tartottak egy nevezetes intézmény felállítására végett. A gyűlésen jelen voltak: Lord Carlisle, Dr. Martineau, Dr. Drummond, Russel grófné, Miss Cobbe irónő stb. Az elnöki széklet Brooke Stopford, az anglikán egyházból kitért jeles lelkész foglalta el. Megnyitó beszédét így kezdte: „Vajha egyesületünk úgy lenne szervezve és vezetve, hogy ez a terem az emberiség javára szolgálja!” Elnök ezután kifejtette, hogy a kezdeményezők nem akarnak új vallásfelekezetet alapítani. Ez csak egy oktatási és társadalmi kísérlet, melynek célja és működése részint vallási, részint társadalmi lenne. A mi a vallást illeti, az a Jézus vallása lenne, minden természetfeletti és csodás öltözék nélkül, a miket emberek készítettek. Kiemelte Ward asszony érdemeit, ki híres könyvével elérte azt, a mit bölcselmi és ethikai értekezések nem tudtak elérni, t. i. sok száz töprengő léleknek reményt nyújtott ama problémák megoldására, a melyek őket nyugtalanították, s a kiket sem a csalhatatlan egyház, sem a csalhatatlan könyvek magyarázatai nem elégítették ki. Ezután Ward asszony tartott rendkívül figyelemre méltó felolvasást. Beszélt egy új alakulás hajnaláról. Ezelőtt 130 évvel egy nagy mozgalom indult meg a hagyományos theologia ellen Angliában s folytatódott Franciaországban. Foglalkozott az ethikai és tudományos theológiával. Tanulmányozni kell az olyan könyvet, mint az „Ecce Homo” és Dr. Martineau műveit, hogy a keresztény vallás alapítója teljes világításban álljon előttünk. Beszélt továbbá Straussról és a Tübingai iskoláról. A gyermekek vallásos neveléséről másképpen kellene gondoskodni, mert a mostani vallásos nevelés később csak skepticismusra és hitetlenségre vezet. E cél elérésére pedig tanítókat kell nevelni, még pedig olyan szellemben, hogy a kívánt siker elérhető legyen. Dr. Martineau is egy lelkes beszédben üdvözölte az új mozgalmat, mely nem lesz új secta vagy külön vallási testület, hanem arra törekszik, hogy a már létező intézmények hiányait pótolja. Most a vallásos tények és vallásos tanítás között egy nagy űr van, melyet ez új egyesület lesz hivatva kitölteni. Az egyesület helyisége az University Hall lesz, a mely ezelőtt az unitárius papnevelő intézeté volt. Ez üdvös terv előmozdítására az aláírások nagy mérvben megindultak, s már is szép eredménye van.

Az Unitárius Közlöny utóbbi füzeté, mely ez évfolyamában Ferencz József püspök és Dr. Brassai Sámuel sikerült arczképeit közölte, utóbbi számában a budapesti templomszentelés alkalmával nálunk járt angol vendégek: Jerson Henrik titkár, Tagart Lucia és Hill Florence k. a. kedves képeit közli, B. bemutatása mellett.

A protestáns irodalmi társulat megalakulásáról és eddigi működéséről

déséről Dr. Szlávik Mátyás eperjesi theologiai tanár részletes ismeretést irt Gothában megjelenő „Theologische Studien und Kritiken“ cz. theologiai folyóiratban.

Jezsuiták esküje. Közelebbről Angliában a következő jezsuita eskümintát fedezték fel: „Én megtagadok és nem ismerem el semmi engedelmességet eretnek király, fejedelem vagy olyan állam iránt, mely protestáns, úgyszintén azok hivatalnokaival szemben. Kinyilatkoztatom továbbá, hogy az anglikán, kálvinista, hugenotta s más protestáns egyházak hitelvei kárhozatosak, s azoknak követői is elkárhóztak, hogy ha azokat el nem hagyják. Kijelentem, hogy ő szentségének a misszionáriusait elősegitem, jó tanácssal támogatom bárhol, a mig ellenben mindent elkövetek az eretnek protestáns hitelvek megakadályozására, kiirtására.“

A jezsuita jezsuitának marad. Egy angol utazó írja, hogy Franciaországban utazván, Bordeauxban egy jezsuita prédikációja közben ezeket mondá: „ha egy tárgyat láttok, a mely fehér; de ha az egyház azt mondja, hogy az fekete, nektek is azt kell mondani, hogy fekete.“ Egy más pap ismét így tanította hiveit: „az atya és a fiu az emberiség iránti haragjukban megsemmisitenék azt, ha Mária vissza nem tartaná isteni karjaikat. Csak egy megszabadítótok van — Mária.“ Vajjon Jézus nem űzne-e ki ma is sok papot a templomból?!

A föld lakóinak száma a legújabb számítások szerint 1.435,000,000. Ismert nyelv van 3064. A vallások száma 1100. Nincs nép, a melynél teljesen hiányoznék egy vagy más formája a vallásos eszméknek. A keresztény vallást követők száma 432,000,000. Ebből róm. katolikus 208.000,000 · a gör. keleti egyházhoz tartozik 83.000,000; protestáns 123,000,000. Ezeken kívül még éppen 100 felekezet van 8,000,000 követővel. A nem keresztényeken kívül a zsidók száma körülbelül 8,000,000; a mohamedánoké 120,000.000; a sunniták, shiiták és vahabiták három nagyobb és 70 kisebb felekezetével. Ezek mindnyájan a monotheisticus hitrendszer követői. A többiek, szám szerint 875,000.000 lélek pogány és polytheista. A pogány vallások közül a legszámosabb követői vannak a brahmanismusnak 138,000,000 lélekkel és a budhismusnak 503 millió lélekkel. A többi pogány vallásokhoz tartozik 125,000.000. E szerint a földön a nem keresztények száma több mint 1,000.000.000.

A legfőbb jó a világon. Az emberek már a legrégebb idő óta többször felvetették azt a kérdést, hogy mi a legfőbb jó? Némelyek e kérdőjellel megelégesznek feleletül. De hogy az már ma nem kérdés, szépen bebizonyította Drummond Henry. „A legfőbb jó a világon“ cz. művében I. kor. 13. r. alapján, melyből nyolcz hónap alatt Angliában 188000 példány kelt el. Drummond Henry a természettudományok ta-

nára, s mégis valódi egészséges, vallásos táplálékot nyújtott említett művében. Ő nem theologus; de igazi keresztény. Egész művében mély vallásos érzés, Istenben való erős bizalom, Krisztusnak igaz szeretete, a kereszténység szépségének és dicsőségének tiszta szemlélése, a szeretet nagy hatalmának mély felfogása és az emberi élet helyes ismerete húzódnak végig, annyira, hogy az egy emberi szívre is hatás nélkül nem maradhat, mert a „szívből jön s szívhez szól.“ Nehéz a műből egyes részleteket kivenni; de mégis álljon itt mutatványul a missionariusoknak adott tanácsa: „Vegyétek eszetekbe az apostol intését: „Hogy ha testemet a tüzre adnám is, ha szeretet nincs bennem, az semmit sem használ.“ Ha igazi követek akartok lenni, fogadjátok saját lényetekbe az isteni szeretet egy szikráját. Szeretet a valódi világ nyelv. Nehéz megtanulni az indiai vagy a chinai dialectust; de a szeretet minden ember a n y a n y e l v e. Az ember m a g a a missionarius és nem az, a mit tanult. Afrikában voltam s e sötét világrész szívében fekete embereket találtam, a kik csak egyetlen fehér emberre emlékeztek (Livingston Dávidra) azok közül, a kiket láttak. Ő meghalt; de még ma is beszél Afrikában. A szegény feketék nem értették angol nyelvét; de igen világnyelvét: szeretetét. Ilyen szeretettel járjatok ti is minden felé stb.

Művének végén így ír: „Ki a Krisztus? A ki az éhezőket táplálja, a mezteleneket öltözteti, és a betegeteket gyógyítja. Hol van a Krisztus? „A ki egy ily gyermeket felveszen az én nevemben, az engem veszen fel.“ És ki a keresztény? A kiben szeretet van, az Istentől van és az keresztény.“ (—i—t.)

Dr. E. Melzernek „Goethe ethikai elvei“ cz. művét ismerteti a „Prot. Kirchenzeitung“ ez évi 30-ik számában. E szerint író célja az, „hogy a költő-király főbb philosophiai elveit ismertesse meg azokkal is, kik nem bírnak mélyebb philosophiai tanulmánynyal.“ Célját valóban el is érte. Forrásokul szolgáltak Goethe összegyűjtött iratain kívül „beszédei és levelei.“

Az egész mű 7 szakaszra oszlik. Ezekben kimutatja, hogy 1774 óta Spinóza s a 90-es évek kezdetétől fogva Kant gyakorolt mélyebb befolyást Goetheére. Álláspontja vagy „pantheismus“ vagy „semitheismus“ (azaz, hogy e világ olyan szükségesség, hogy annak teremtését Isten el nem mulaszthatta.) Szerinte az „erkölcsi“ Isten által jött e világba; az nem az emberi reflexio productuma; hanem velünk született szép természet. Az embernek mindig lelkiismeretét kell követni, a mely soha sem tévedhet. Az erkölcsiség főelve legyen „az egészséges emberi természet.“ Az „egyetemes és tiszta emberi“ nagy szerepet játszik Goethénél. Ő hiszi, hogy Isten a jókat és igazakat láthatólag támogatja. Szerinte kötelességeit mindenki e g y é n i l e g határozza meg (napi szükségéi szerint). A kötelességet ott gyakorolják, a hol szeretik azt, a mit ki-k magának parancsol (wo man liebt, was man sich selbst befiehl.) Ide is talál az a mondás, hogy a „k ö t e l e s s é g sokat tehet; de végtelenül többet a s z e r e t e t.“ A szeretet mellett a tevékenység és nemes érzés is erősen van hangsúlyozva. A „nemes“ szót sem Goethe sem Melzer közelebről nem határozza meg;

de hogy Goethe „nemes lélek“ volt azt bizonyítja e mondása: „Semmit sem a törvényért teszek, hanem az ösztön vezet minden jóra.“ Ha Goethe azt is mondja, hogy ő a bűnbánatról semmit sem tud; de legalább ismerte (különösen akkor, a mikor Frederike Brion kedvese elhagyta) és pedig jobban, mint „némelyek, kik büszkék keresztény voltakra.“ A kegyesség nem cél, hanem eszköz, hogy a tiszta kedélynyugalom által magasabb miveltséghez jussunk. A kedélynyugalom jobban boldogít itt alant, mint az értelem. Élete vége felé határozottan a kereszténység felé közeledett. (—i —t.)

Gyászhirek.

Benedek Áron, a kolozsvári állami tanítónőképző intézetnél rendes és főtanodánknál óraadó tanár, egyházi tanácsos, 1890. nov. 19-én, életének 49-ik évében, néhány havi súlyos szenvedés után meghalt. Már az a részvét, mely temetése alkalmával minden oldalról nyilvánult: mutatja, hogy az elhunytban a tanügy egy kiváló munkását vesztettük el. Működését ezelőtt 25 évvel, a tordai gymnasiumunknál kezdte meg, mint köztanító. Innen államköltségen külföldi tanulmányútra ment egy évre. Sweiczban szerencsés volt a hires Kehr s más jeles paedagogusokkal megismerkedni. Haza jöve, a fent említett intézeteknél nyert alkalmazást. Tanári kötelességét lelkiismeretesen s ügyszeretettel teljesítette. Neje és három gyermeke mellett a kartársok, barátok és tanítványok egész serege gyászolja elhunyt barátunkat.

Szentgericzei Jakab Gergely, egyházi tanácsos, életének 74-ik évében, f. hó dec. 8-án, Kobátfalván elhunyt. A megboldogultat, ki a szerénységnek s egy, becsületes, munkás, vallásos férfinak mintaképe volt, nagyszámu rokonság gyászolja.

Tóth Ferencz, homoród-szt.-páli nyugalmazott tanító f. évi nov. 27-én meghalt, Székely-Udvarhelyen. Az elhunyt derék és buzgó tanító volt. Hogy kevés jövedelemmel is takarékos életmód mellett lehet vagyont szerezni, a néhai bebizonyította. Ugyanis a kolozsvári unitárius főtanodánál szegénysorsu tanulók segélyezésére 500 frt alapítványt tett. Legyen emléke áldott s buzditó másokra nézve is.

Németh Károly budapesti ág. hitv. hitoktató meghalt f. évi szept. hóban. Több jeles vallástani kézi könyvet irt. A felsőbb népiskolák számára irt egyháztörténelme röviden a legteljesebb képét adja a magyar protestans, ág. ref. és unitárius egyháztörténelemnek is.

A szerkesztőség postája.

Több dolgozat közlését a jövő évfolyamra kellett halasztanunk, a budapesti templomra való adakozásoknak is egy jó részét.

OLVASOINKHOZ.

Folyóiratunk a jövő évben 26-ik évfolyamába lép. Ez annyit kétségtelenül jelez, hogy szükségnek felel meg. Unitárius és más szabadelvű írók szívesek közreműködni az ügy érdekében. Füzeteink, midőn a keresztény szabadelvű eszméknek állanak szolgálatában s a theologiai és történelmi tudás elésegítését tisztább alapon czélozzák, a gyakorlati vallásos élet művelésére is ez eszméktől irányítva kívánnak hatni. S hogy a theologiai és történelmi ismereteknek irodalmilag való terjesztésére szükség van, azt úgy hisszük nem kell bővebben magyaráznunk. Minél több ily ismeretet nyerünk kölcsönösen egymástól, annál inkább fogunk elhivatásunknak eleget tehetni és annál több értelmi súlylyal fogjuk azt az ügyet, a melyet magunkénak mondunk, szolgálni.

Ily gondolatok közt kívánunk olvasóinknak és munkatársainknak boldog új évet és ügyünknek az új évben eléhaladást!

A pártolás- és előfizetés-dijakat január végéig kérjük beküldeni.

ARANYKONYV.

A SZÉKELY-KERESZTURI GYMNASIUM

6-ik tanári székére tett adakozások.

IV. Közlemény.

I. Tőkét.

a) Készpénzben.

Andrássi Ferencz J.-Váralya	1 frt — kr.
Deák Sámuel „	1 frt — kr.
Kökösi ekklából Serester S. ur gyűjtése	13 frt 15 kr.
Kökösi bál jövedelme	20 frt — kr.
Ifj. Göncz Mihálytól adott t.-jöved	8 frt 30 kr.
Id. László Ferencz Gyepesből	50 frt — kr.

b) Kötlevebben.

Boros György Kadács	10 frt — kr.
F.-váralyai ekkla	50 frt — kr.
Kozma Dimén lelkész	20 frt — kr.
József János tanító	10 frt — kr.
József Jánosné	1 frt — kr.
Deák Péterné	1 frt — kr.
Pálfy Ferencz ügyvéd	50 frt — kr.

Kolozsvárt, 1890. dec. 31.

Benczédi Gergely,
közpénztárnok

A budapesti unitárius templom berendezésére adakoztak :

(III. közlemény.)

Filep István 10 frt, Mózes András 5 frt, Gyulay László (2-szor) 5 frt, Ajtai János 2 frt, Csegezi ekkla 10 frt, Vas István 5 frt, Szabó József (Debr.) 10 frt, Létai Máté 1 frt, Megyelka József 5 frt, Özv. Serényiné 2 frt, Horváth Zsigmond 10 frt, Botár János 2 frt, Özv. Ferenczi Mózesné 5 frt, Véber Sándorné 3 frt, Majthényi Nátália 5 frt, Dr. Árkosi Gyula 5 frt, Dr. Fajth Péter és neje 5 frt, Török Péter 5 frt, Zoltán Béla 1 frt, Csehi Sándor 1 frt, Vásárhelyi Boldi 40 kr, Mikó Imre 10 frt, Dr. Ürmössy Gyula 5 frt, Kovács Albert 2 frt, Szabó György 2 frt -- e közlemény összege 116 frt 40 kr, az előző két közleménynyel (735 frttal) együtt 851 frt 40 kr.

Fogadják az áldozatkész adakozók egyházközségünk hálás köszönétét. További adományok köszönettel fogadtnak.

Budapest, 1890. decz. 12.

Derzsi, lelkész.